

Saffloer (*Carthamus tinctorius* L.),

de bloem der Egyptische koningsgraven

De verjaardagskalender bevindt zich bij ons in de slaapkamer. Wij doen niet mee aan de in Nederland nog al voorkomende gewoonte, dit geheugensteuntje te hangen op de plaats 'waar zelfs de keizer te voet gaat'. De bezoekers van dit vertrek kunnen zich bij ons aldaar derhalve niet verheugen op komende feestdagen in onze familie- en kennissenkring.

Men doet met zo'n kalender jaren. Toen onze wasserij ons eind 1967 een nieuw exemplaar aanbood, hadden wij daaraan dus feitelijk geen behoefte. We kwamen echter op het idee, deze aanwinst te bestemmen voor natuurhistorische doeleinden. Nu ligt mijn 'biologische kalender' bij de administratie van het Van Burkomfonds, waar gelukkig bijna elke week wat aan te doen valt en komt hij me op die manier geregeld onder het oog. Er staat al vrij veel op. Je moet immers altijd wel eens op een bepaalde tijd op een bepaalde plek naar een bepaalde plant of paddestoel gaan kijken. Bij de weekeinden in de hoogzomermaanden zette ik de notitie: 'terreinen om Amsterdam'. Dat is dan een aansporing om de flora van mijn woonplaats, zowel inheems als adventief, vooral niet te vergeten.

Zo bevond ik me op een zaterdagmorgen aan het eind van juli 1968 in de havengebieden van Amsterdam-Oost. Ik heb daar betere tijden gekend, b.v. in de veertiger jaren toen er veel merkwaardigs was te vinden. Ook in dit opzicht hebben echter de chemische bestrijdingsmiddelen hun noodlottig werk verricht; de veemmaat-schappijen en de Ned. Spoorwegen weten er best weg mee!

Langs een der spoorbanen viel eerst mijn aandacht op een aantal planten met room-

witte bloemen, keurig in een rijtje langs een rail. Het bleek onze gewone Boekweit (*Fagopyrum esculentum* Moench) te zijn, want de vruchten hadden geen getande kanten zoals bij de Franse Boekweit (*Fagopyrum tataricum* (L.) Gaertn.) die ik vroeger wel eens in Amsterdam als adventief heb gevonden. Overigens zullen er onder onze jongere leden zeker vele zijn die zelfs onze gewone Boekweit noch als plant noch als voedsel meer kennen. Geteeld wordt die in Nederland nauwelijks meer. En wie eet het nog, b.v. als 'grutjes'? In Amsterdam moet je tegenwoordig naar een reformhuis om het te kunnen krijgen.

Al speurend kwam ik daarna bij een rommelhoek met vele bekende ruderales planten. Maar wat stond daar tussen? Op een afstand had het de kleur van een heel donkere Goudsbloem. Toen ik dichterbij kwam, bleek het echter een soort distel te zijn, circa 30 cm hoog; de bloemhoofdjes hadden onderaan dikke, lichtgroene 'knoppen' met daarboven een kuif van diep-oranje bloempjes, tegen rood aan. De bladen waren langwerpig, iets leerachtig, aan de punt gedoornd en aan de zijanten wat zwakker. En hóé dat nu zo kwam, weet ik niet, doch zonder flora te raadplegen zei ik tot mezelf: 'dát is nu de Saffloer' (*Carthamus tinctorius* L.). Ik heb het thuis nagezien en het klopte! Voorzover ik kan nagaan, had ik de plant vroeger nooit ontmoet. Toch moet ergens in mijn onderbewustzijn behalve de naam ook iets van haar vorm en kleur hebben vastgelegen.

Het is altijd nuttig, meerdere flora's te gebruiken. Naast de kritischer, wat 'zakelijke' Heukels-van Ooststroom geeft die van Heimans, Heinsius en Thijssse vaak aardige bijzonderheden. Toen ik de laatste inzag,

Saffloer

werd mijn aandacht meteen geboeid door de vermelding dat Saffloer al in Egyptische koningsgraven was aangetroffen. Daar wilde ik natuurlijk het mijne van weten en toen ik nog dezelfde avond een exemplaar naar het Rijksherbarium zond, informeerde ik tevens, waar ik over die koningsgraven wat meer kon vinden. Dat bleek te zijn in Hegi's *Illustrierte Flora von Mittel-Europa*, Band VI, 2, bladz. 987-989 (1. druk), in welk werk ik inderdaad vele bijzonderheden over de plant aantrof. Hieraan ontleen ik het volgende.

De Saffloer is een oer-oude cultuurplant uit de Orient; de wilde vorm is niet met zekerheid bekend. Zij werd geteeld om de kleurstof en ook wel om de olie welke zij bevat. Misschien hebben de Arabieren de plant naar Egypte gebracht; Herodotus (5de eeuw v. Chr.) vermeldt haar nl. voor Egypte nog niet, Plinius (1ste eeuw na Chr.) echter wel. Deze prijst de saffloer-

vruchten als oliehoudend en noemt zelfs twee hoofdvormen, een minder en een meer gestekelde. Ook de Babyloniërs, Syriërs en Hebreëen kenden het gewas. In de 17de eeuw is men in Zuid-Duitsland, Oostenrijk en zelfs in de Elzas met de teelt begonnen. Vanuit deze streken was er een levendige export naar Engeland, de Nederlanden en Noord-Frankrijk, wat ik daaraan toeschrijf dat daar het centrum der toenmalige 'textiel-industrie' was, waar uiteraard grote behoefte aan verfstoffen bestond. Evenals dit met de meekrapcultuur het geval is geweest, ging ook de saffloerteelt echter in de 19de eeuw ten gronde door de opkomst der aniline-kleurstoffen. Met name gold dit voor de saffloer, daar de hieruit bereide fraai-rode verfstof zeer lichtgevoelig was. Welke betekenis de teelt in Europa evenwel moet hebben gehad, bewijst wel het feit dat in de 17de eeuw één enkele handelaar te Straatsburg

